JULIJE ZEVER

CAREVIĆ EVSTAF

~~100 din~~ 21. 21.

24245

Zvjezdarni

u spomen svršetka I. razreda

Zagreb, 3./VII. 1952.

Tete

Lela i Melita

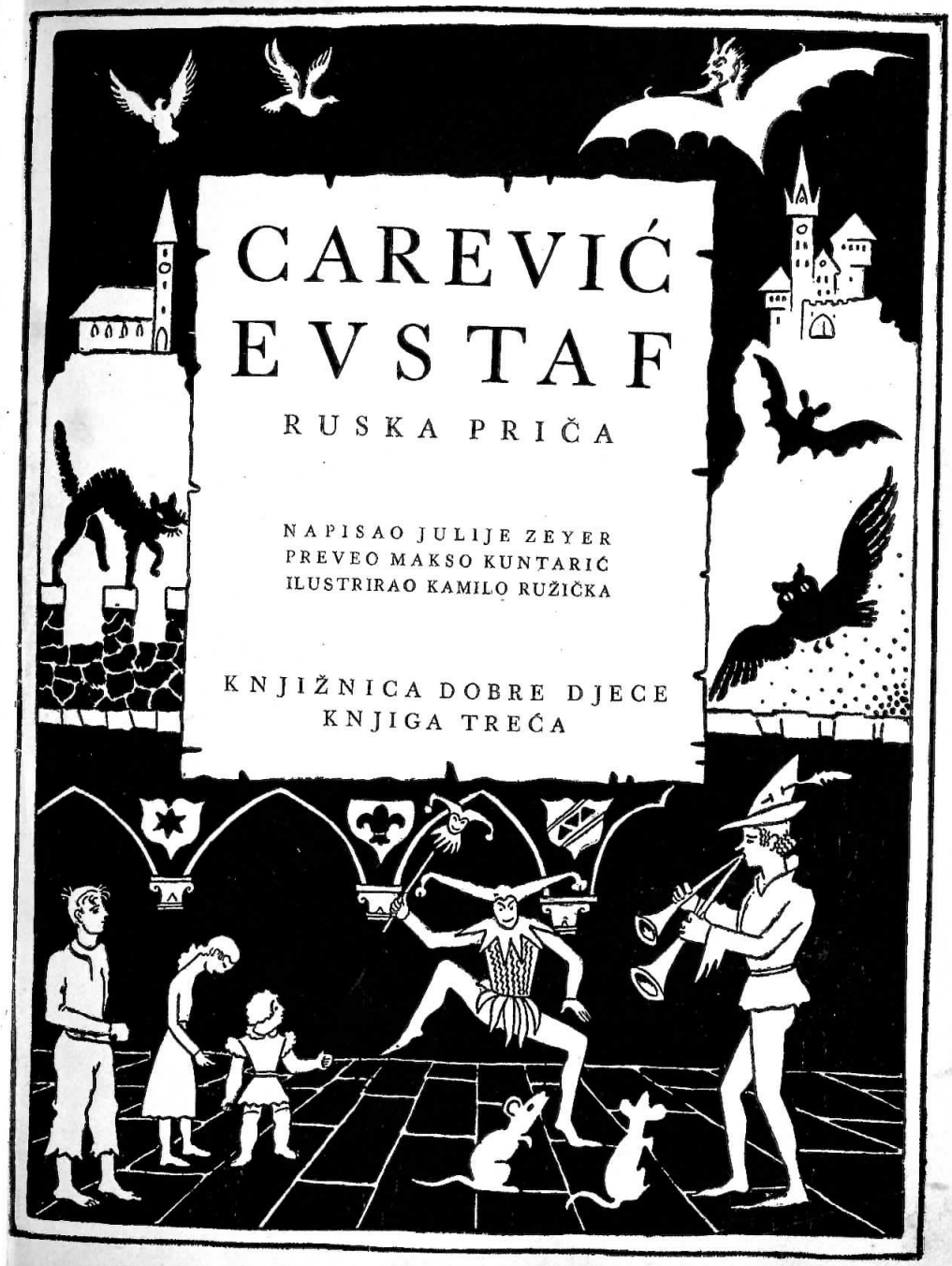
CAREVIĆ
EVSTAF
RUSKA PRIČA
NAPISAO JULIJE ZEYER
PREVEO MAKSO KUNTARIĆ
ILUSTRIRAO KAMILO RUŽIČKA
KNJIŽNICA DOBRE DJECE
KNJIGA TREĆA

IZDAJE KUĆA DOBRE
ŠTAMPE U ZAGREBU
UREĐUJE DR JOSIP ANDRIĆ
JERONIMSKA KNJIGA
TRISTA OSAMDESET TREĆA
TISAK ZAKLADE TISKARE
NARODNIH NOVINA U ZAGREBU

a dalekim morima, za tamnim šumama stajaše pred davnim vremenima velik, bogat, bijeli grad na podnožju plavetnih gora. Zlatne su se njegove kupule i krovovi tornjeva sjali nadaleko i javljali slavu i sjaj i moć cara, koji je ondje vladao. Bio je ohol i strastven, no žena je njegova bila još oholija nego on. Bila je ponosita na svoje prijestolje, bila je ponosita na svoj grimiz, bila je ponosita na svoju ljepotu, te se smatrala bićem, koje stoji neiskazano više od sviju ostalih stvorova. Narod je smio na nju gledati samo izdaleka i morao joj se klanjati kao nekomu božanstvu. Sjedila je na svom konju vazda kao od mramora istesana, oči njezine nijesu nikad zapele o ljudsko lice, gledala je preko glava sviju s osmijehom punim preziranja — a ipak joj je bilo u srcu kao trn osjećanje, koje ju ponižavalo — naime spoznanje, da je bila rođena mati carevića Evstafa. Na to svoje jedino dijete nije znala biti ohola! Nije imao kaplje njezine krvi! Bio je to doduše mladić lijep i vitak kao stablo, ali nije imao pojma o kraljevskom dostojanstvu! Nije znao, što je oholost; što su kod dvora nazivali majestatom, u njega je probuđivalo samo

sažalni smiješak, nije volio dvorskih svečanosti, sjajnih ceremonija, nije tražio oholih velikaša i klonio se vazda dostojanstvenika carstva. Hodio je rado udaljenim ulicama i trgovima, gdje je srdačno i iskreno govorio s priprostim pukom, a gotovo svaki dan sjedio je kod crkava među prosjacima, kojima je pružao nesamo darove i milostinje nego i nježne riječi utjehe i ljubavi. Ime je carevića Evstafa bilo kao blagoslov ljudima, i tko ga je izrekao, zasjao je nesvijesno osmijehom, kao kada u ljutoj zimi u srcu sine nada u proljeće. Evstafa su stoga svuda ljubili, samo nije našao topline ljubavi u kući svojih roditelja. Carica se tajno stidjela svoga nekraljevskog djeteta, a car se namrgodio, kadgod je ugledao Evstafa. Podlo dvoranstvo videći neljubav roditelja počelo je odmah na Evstafa mrziti. Svaki je od onih bijednih velikaša i ništavaca dostojanstvenika dolazio danomice s kakvom klevetom na Evstafa u palaču, a tako se dogodilo, te se iz neljubavi budalastoga cara pomalo rodila neprirodna mržnja na baštinika krune. Nazivali su Evstafa u carskom domu podrugljivo »kraljem fukare«, te je toj pravoj dvorskoj fukari u svili i u zlatu pošlo napokon za rukom uvjeriti cara i caricu, da Evstaf snuje urotu protiv njih, da se udružen s oskudnima i bijednima u gradu sprema na ustanak i boj, da ugrabi prijestolje za se, i da je narodu — uime nagrade za pomoć kod bune obećao sve carsko blago.

Carević je sretao prosjake s riječima utjehe i ljubavi

Mržnja opaja, a dim kadiva, što ga potpaljuju udvorice, lako pomuti oko, i tako se desilo, da je car, vazda slijepo strastan, osudio bez zatezanja svoga anđeoski čistoga i dobroga sina, prije nego je čuo jednu riječ obrane njegove. Osudio ga je prije, ali je sačuvao običajni red i pozvao Evstafa, iznenađenog i začuđenoga, pred svoj sudbeni stol, gdje je sjedio nepomično kao kamen i mrk kao oblak i odakle je svoga sina oporim glasom ovako oslovio:

»Prosudio sam, da bi tvoje nasljeđenje bilo nesreća za ovu državu. Jer nemaš ni razuma ni srca. Ovdje stoje velikaši našega carstva. Uklanjao si se vazda njihovu društvu i prijateljstvu, osjećao si njihovu nadmoć, a to ti je bilo teško. Ovdje stoje najviši dostojanstvenici dvora. Kojemu si od njih postao drugom? Poznavao si njihovu vjernost prema meni, a to te odbijalo od njih. A kamo si pribjegavao od velikaša i dostojanstvenika? Među prostu čeljad! Srcem, dušom i ćudi si iz nje. Svaka je tvoja misao buna protiv redova, svaki je trzaj tvoga srca buna protiv mene, svako je tvoje nastojanje buna protiv države. A za bunu kazan je smrt — to je stari zakon. Poda nj si potpao! Osuđen si i poginut ćeš od ruke krvnika!...«

Car je svršio govor i zavio svoje lice svojim plaštem u znak žalosti. Sav se nazočni dvor odmah za njim nakazio, svi su si licemjerno zavili lica rupcima i smijali se ispod tog svilenog zavjesa. Carević je Evstaf gledao udivljeno oca i nije dobro shvatao njegovu optužbu. No duboka se žalost pojavila na njegovu plemenitu licu, osjećao je bolno očevidnu tu neljubav, koja ga je tako nemilo progonila i žalostila, što je njegov otac učinio tako nepravedno djelo. Videći da očekuju svi sada riječ iz njegovih usta, reče jednostavno:

»Savjest je moja čista i ne znam, što mi želite. Ako je volja Božja, da umrem, ne ću roptati. Ali tebe, oče, molim, da ne uzimaš na se tako velik grijeh.«

Tako je rekao carević i pao pred carem na lice i digao k njemu ruke.

To je ganulo očevo srce, strast je njegova popustila kao plamen ognja, kada dogorijeva, pa je vidio najednom, kako je prenaglo postupio. No ludo se stidio pred dvorom zbog toga, što mu se srce na dobro ganulo, činilo mu se nedostojnim da opozove vlastitu riječ, pa je na oko ravnodušno rekao:

»Ne ću da se činim previše okrutnim. Premda si kriv, dajem ti pravo, da braniš svoju parnicu, i dajem ti rok od tri sata, da se spremiš za svoj govor. Idi dakle i razmišljaj o svojoj obrani. Za tri ću sata doći po odgovor na svoju optužbu!«

Car je mahnuo žezlom i carević je Evstaf izišao iz sudnice i pošao u svoju odaljenu i prostu odaju u najstražnjem kutu palače. Ondje je govorio tiho sam sebi:

»Što mogu da odgovorim na tu optužbu, nego da sam nekriv? A to sam već učinio, a otac mi ne bi ni vjerovao. Izgubit ću stoga mladi svoj život. Žao mi ga je. Ah, ljubim sunce i svijetlo i ljubim bližnje svoje, a mnogima ću ja manjkati, te će žaliti za mnom!«

Suze su mu navalile na oči, ali nije mrmljao. Hodao je po odaji rastresen. Ondje su stajala tri sanduka kraj stijene, jedan s pozlaćenim poklopcem srebrnim bio je pun srebra, iz kojega je carević vadio svoje milostinje, drugi s poklopcem srebrnim, bio je pun srebra, iz kojega je Evstaf uzimao za svoje potrebe, a treći jednostavan, drven, bez boje i ukrasa bio je prazan. Carević je otvorio prvi i rekao tiho:

»Srebro i zlato! To je gluhi kamen, ne daje ploda, kao oholost!«

Priklopio je poklopac i izišao zamišljen na čas u vrt, koji se protezao od njegova praga u daljinu. Pjevale su ondje ptice u miru, a šum drveća bio je također kao sanjarska pjesma. Carević je gledao dirnut na drveće i cvijeće pa je rekao:

»Ljepše nego zlato i srebro jeste vi, grane, što se amo tamo nagibate, i ti, mirisno cvijeće! A rodili ste se iz one vlažne, tamne gline, po kojoj svatko gazi, a koju nitko ne cijeni. Ti vlažna glino, koliki si ti blagoslov!«

I iznio je carević svoj neugledni sanduk drveni i napunio ga glinom te ga postavio uz srebro i zlato nazivajući njegovu sadržinu pravim bla-

Ondje su stajala tri sanduka . . .

gom. Onda nije mislio ni na što zemaljsko te se spremao na svoj put u vječnost.

Iz duboka razmišljanja trglo ga je žestoko otvaranje vrata: car, velikaši i dostojanstvenici dvora ušli su u odaju i javili careviću, da je minuo određeni rok. Ustao je mirno i naklonio se ocu. Car ga je tužno pogledao i oslovio:

»Da li si se spremio na smrt,« rekao je, »ili si pripravio odgovor na moju optužbu, koji bi te spasao od smrti?«

Odvratio mu je carević:

»Što mogu reći, nego da sam vazda živio i radio prema jednostavnosti svoga srca? Ako vidiš u tom grijeh, a ti me kazni. Ako je pak u svemu tome neka zabluda, ne mogu je objasniti zato, jer nemam rječitosti. Ako hoće Bog, da živim dalje, odgovori ti mjesto mene.«

Car je nezadovoljno slegao ramenima, a dvoranstvo se nasmiješilo. Jedan od dostojanstvenika rekao je obredno:

»Moj careviću, vidim ovdje tri sanduka. Da li je to baština, koju ostavljaš? Moja je dužnost, da te tako pitam. Tko je tvoj baštinik?«

Tada je pristupio carević Evstaf k prvomu sanduku, podigao poklopac i rekao:

»Ovdje je rasuto zlato, ovdje u drugom sanduku srebro, a ondje u onom trećem jest prosta glina. Zlato svoje, znak isprazne oholosti, ostavljam velikašima, srebro, taj blijedi znak uslužnosti i nelijepog trgovanja, ostavljam dvorskim

dostojanstvenicima, a glinu, koju ni vi velikaši ni vi dostojanstvenici, ni ti, moj oče, ne cijenite, tako malo kao i dobri narod, s kojim sam vazda u ljubavi i prijateljstvu živio, tu ostavljam tebi, moj oče, za uspomenu!«

Car se silno ražestio i viknuo:

»Kako si drzak! Gradiš li od mene drsku šalu?«

»Nipošto, oče moj,« odvratio je carević, »govorio sam jednostavno i bez razmišljanja, što mi je svjetovao neki tihi unutrašnji glas šapćući kao lahor na livadama, i taj mi glas tihi sada zapovijeda, da vas pozovem i zamolim, e da biste procijenili moju ostavštinu. Pristupite, velikaši i dostojanstvenici i pogledajte moje blago, da li je dostojno vas! . . .«

Velikaši su otvorili s osmijehom prvi sanduk, al kako su se zaprepastili, kada su ondje ugledali mjesto zlata samu zmiju, samu guju! A dvorski dostojanstvenici našli su mjesto srebra samu odvratnu gamad i samu gnjusnu gmižad! Pobjegli su iz odaje, a začuđeni je car pristupio k drvenom sanduku i željno podigao poklopac — ukazalo mu se veliko čudo: produbio se sanduk u maglovite daljine, a u njem je raslo krasno drveće noseći plodove, šumjelo mu je lišće, bio je to cio gaj odišući slatkim mirisom, a usred drveća stajala je bijela crkva, a njezina su zvona odjekivala tako sveto i snatrivo, da je srce carevo od krasnoga dojma uzdrhtalo, rđave su mu strasti iz duše odletjele kao tamni dim, suze mu padale iz

očiju i ljubav mu prodirala u unutrašnjost poput toplih tračaka, pa je sasvim promijenjen pao na koljena i molio Boga, da mu oprosti, pa je zagrlio svoga sina plačući i kliknuo:

»Oprosti ti meni također, Evstafe, grijeh i moju krivnju! Bog je s tobom, a ti si moj anđeo spasitelj . . .«

Zagrliše se i u dugom, nijemom cjelovu našli su se zavazda otac i sin, pa su živjeli od toga dana u potpunom skladu. Nitko se na dvoru nije usudio više ni riječ na štetu carevića izreći, mnogi su od velikaša i dostojanstvenika uvidjeli s pokajanjem počinjene grijehe. Sve se u palači izmijenilo tako: samo je carica ostala tvrdoglavo ohola, opora, hladna, ne ljubeći nikoga osim sebe i praznu ništavost svoje tobožnje uzvišenosti.

Carevića je mučila tvrdoglavost njegove matere, ali se čvrsto nadao, da će se i ona jednoć promijeniti i progledati. Živio je Evstaf sada potpuno slobodno po svojoj volji i posvetio se sasvim potrebama svojih bližnjih. Vršio je sva djela milosrđa s pravim zanosom i nasljedovao Krista svom silom duše i sve mu se činilo malo, što je vršio, pa je neprestano predbacivao sebi mlitavost.

Jednoć, na Uskrs priredio je Evstaf bogatu gozbu i poslao svoga slugu na raskršće, da ume njegovo pozove svakoga, tko se pojavi na putu. Dugo je ondje sluga stajao i čekao, no nitko nije dolazio, dok se nije napokon starac tako ubog i

jadan putem vukao, da je sluga bio u neprilici, da li će ga pozvati u ime svoga gospodara. Bio je tako otrcan i zaprašen taj starac, a oko čela i po bosim nogama i drhtavim rukama gnojile mu se rane. Stoga je razmišljao, što da počne, no onda se napokon sjetio carevićeve riječi tako odlučne, da naime bilo koga dovede, pa je stoga pozvao ubogoga putnika u dvor.

Ušao je starac u dvoranu i po starom, svetom običaju zaželio domaćinama svojim srećne uskrsne blagdane i dao caru i careviću običajni cjelov bratstva i mira izgovarajući svečano radosnu vijest: Krist je uskrsnuo!

A kada je pristupio k carici, da je pozdravi, okrenula se ona s gražanjem od ubogog gosta i rekla:

»Uistinu, prije bih sjela k stolu sa psom, nego s tim prosjakom!«

Carević je odvratio:

»Sjedni onda, majko, s dvoranstvom sama k stolu, mi ćemo sjesti kod manjega stola ondje na strani, naš gost, otac i ja.«

Vodio je starca k stolu i sio s ocem k njemu, gostili se odjelito od ostalih, da ne bi nitko od dvorana, koji su se gostili, uvrijedio gosta neprijaznom riječi ili pogledom. Kad se svršilo gošćenje, poveo je Evstaf gosta u svoju odaju, položio ga na svoju postelju, da počine. Starac je spavao kratak čas, a onda je ustao i oprostio se, zahvaljujući se, s carevićem. Otrcano njegovo

odijelo bilo je neuredno, a kroz pokrpanu košulju opazio je sada carević križić, koji je imao gost obješen oko vrata. Sjao se kao sunce, upravo za čudo krasno i sjajno. Starac je opazio, kako se divi njegov gostitelj, ljubazno se nasmjehnuo i rekao:

»Izmijenimo sebi križeve. Uzmi moj i daj mi svoj, pa ćemo biti tako pobraćeni u križu!«

»Ne, moj stariji brate,« odgovorio je carević. »Križ je tvoj tako vrijedan, a moj je jednostavan. Zlo bi ti pogodio. Pobratimo se u Kristu, ali ne mijenjajmo križeva.«

No starac se nije dao tako odbiti, ostao je kod svoga i rekao:

»Udovolji mojoj prošnji. Boljelo bi me, kada ne bi primio. A imam još drugu molbu: budi ti, brate moj mladi, također moj gost uzajamno. Prekosutra, u utorak uskrsni, čekat ću te u svojem domu. Put ćeš do mene lako naći, iziđi samo iz grada i reci sam sebi: Blagosloven budi Gospodin! Ni za što drugo se ne brini i doći ćeš k meni.«

Carević je obećao, primio križ, dao starcu svoj i oprostili su se srdačno.

Vjeran danoj riječi pošao je Evstaf na uskrsni utorak k starcu. Prošao je kroz grad i u otvorenom kraju izrekao riječi: Blagosloven budi Gospodin, i onda je išao, kamo su ga noge nosile. Brzo se našao u nepoznatom mu kraju i videći bijelu cestu, koja se vijugala njivom, pošao

Brzo se našao u nepoznatom kraju . . .

je njome. Vodila je mimo potoke, što su tekli. Žuborenje te vode bilo je čudno, nalik je bilo na izrečene riječi, a i šaptanje vjetara u travama i grmlju činilo se kao ljudski govor, pače je iz onih nježnih cvjetnih zvončića u travi virilo nešto kao dječji glasovi. Carević je naperio uši i razumio napokon: zvončići u travi, vjetar i valovi vodâ govorili su samo ovu rečenicu: Gle, ovdje ide Kristov pobratim!

Carević se obzirao oko sebe, da vidi toga Kristova pobratima, ali se u nedoglednu daljinu širio samo modri, suncem prozlaćeni uzduh, a kod njegovih nogu prazna njiva, koja se talasala od trave. Stoga je išao dalje po cijeloj cesti, koja je sada vodila gore na visoke vrhunce, a kada je došao na najviše njihovo sljeme, okružila ga je gusta magla. Razmišljao je o tom, na koju će stranu poći, kadno se magla najednom rastopila i carević je opazio pred sobom onoga starca, kojega je nedavno pogostio bio i kojemu je sada dolazio u pohode. Bio je tako bijedan kao prije, imao je oko sljepočica, na nogama i rukama one krvave svoje rane, a isto je smrtno bljedilo pokrivalo njegovo izmučeno lice. No nasmjehnuo se došljaku caréviću i rekao:

»Dobro došao, moj mlađi brate.«

Jedva su te riječi doječale, čudna je promjena nastala sa starcem, lice mu je zasjalo, neiskazana, božanska uzvišenost digla je cijelo njegovo biće, podmladio se kao njiva u svibnju, sjao se

kao zvijezde, oči su njegove bile kao sunce, odjeća mu bila kao snijeg bijela, rane na rukama i nogama bile su kao mjesec, rane oko sljepočica i na čelu promijenile se u vijenac od ucvatenoga, rosom poškropljena gloga, proplećući se tracima plave njegove kose, i carević je prepoznao u svetom užasu, da pred njim stoji sam Krist, kako ga je poznavao po staroj, dragocjenoj ikoni u crkvi rodnoga grada! I s njime se dakle pobratio!

Pao je na lice, ali ga je Gospodin naš digao, pa je carević sada vidio, da cvate okolo čarobni vrt, pun mirisa i hladovine, cvijeća i ptica. Takvog drveća, takvog cvijeća nije još nikad vidio, a tako ugodna pjevanja nikad nije čuo. Cvao je to okolo njega raj, Gospodin ga je sada sâm po njem vodio i pokazao mu napokon mjesto pripravljeno za nj u budućnosti. Onda ga je vodio Krist k velikomu ponoru, carević je gledao u njegovu dubinu i stresao se od grozote, koja je dolazila iz one strašne tame, što je napunjala bezdno. U onim strahovitim tminama lutale su neizvjesne osobe, kojih su kretnje odavale najdublju žalost i najveći očaj, tako da je srce carevićevo prestalo od žalosti kucati. Upro je svoj pogled na jednu od najtamnijih pojava, koja je sjedila na balvanu, zakopana u duboku žalost. Carević je kriknuo, upoznao je u onoj osobi svoju vlastitu mater. Pao je na koljena i kliknuo:

»Smiluj se na nju, Gospodine!«

Krist je skupio šaku trakova, što su izbijali iz rane svoje ruke i rekao:

»Spleti uže i izvuci mater svoju iz ponora grijehâ i preziranja!«

Evstaf je počeo sukati uže od trakova; što mu je to pošlo za rukom, to je bilo čudo, što ga je počinio Krist. Pristupio je carević na kraj bezdna i spustio uže, koje se sjalo, sve do nogu svoje matere.

Oholo se ipak carica odvratila od svoga spasa i rekla:

»Ne bi bilo dostojno za me, da visim na kraju užeta. Za me je samo zlatna kočija i krilati konji . . .«

Užeta je nestalo, a carević je žalosno pogledao na Krista, koji je nato rekao:

»Srce moje krvari još više nad njom nego tvoje! Kao što se od tebe, tako se odvraća i od mene, spasa svoga. Priguši stoga žalost u svome srcu i ostavi nesrećnicu u tmini, koju je sebi izabrala!«

Te su riječi carevića tako porazile, da je od same žalosti izgubio svijest na tri časa. Kada se opet osvijestio, tražio je utjehu u pogledu na Kristovo milosrdno lice.

Gospodin se sada nasmjehnuo tako dobroćudno i dirljivo, da se carevíću činilo, da mu nebeski balzam kaplje u dušu, pa mu je Gospod rekao:

»Pobraćeni moj druže, ona tri časka tvoje besvjestice bile su tri duge godine. U to se doba mnogo toga dogodilo na zemlji, u tvome rodnom gradu. Pogledaj ondje u sjenu onoga hrasta sa zlatnim lišćem, pa će ti se sve, što se u to doba dogodilo u domu oca tvoga, prikazati u jasnoj slici.«

Carević je stoga upro svoje oči u naznačeno mjesto, i gle, vidio je ondje najednom svoj rodni bijeli grad sa zlatnim krovovima tornjeva i ponosit očev dom i u njem sjajnu od zlata dvoranu, gdje je sada gorjelo tisuću svjetiljaka i svijetala, i kod toga se svijetla dizao visoko crni katafalk, a na njem je ležao, položen na grimiz, otac njegov blijed, mrtav!

Carević je zajecao, no umirio se, kada je vidio, kako se očišćena očeva duša dizala kao svijetla sjena sve više i više sve do pragova raja, gdje su ga anđeli pozdravili. Sušio je svoje suze, koje su mu mutile pogled, a kada je opet pogledao u sjenu žutolisnog hrasta, pokazala mu se opet slika druga. Ugledao je svoju mater. Stajala je na prijestolju, ponosnije nego ikad, postavila sebi otetu krunu carsku na glavu i rekla:

»Javite svemu narodu, da isključujem svoga sina, koji se skita negdje s fukarom, iz vlade. Taj glupan! Nije poznao nikad znamenovanja svoga roda! S fukarom bi se družio! A ja ću stati na svaku šiju, koja se usudi podići. Puzat ćete u prahu preda mnom! Tako sam visoko postavljena, da ne će nitko doseći do moje visine. Osjećam se jednaka Bogu . . .«

Tu su protrnuli i sami dvorani te se tresli od neizvjesna straha, kao da očekuju munje nebeske nakon te hule.

No carica je zapovjedila:

»Sada u crkvu! Pred svim ću narodom mahnuti žezlom i sav grad neka se pokori!...«

A vidio ju je sada carević Evstaf, kako je u crkvi sjedila na srebrnoj stolici obijenoj biserima, a na stotine i stotine svijetala gorjelo je okolo, i sav je narod klečao i sav dvor pred oltarom u nijemoj pokornosti. Bila je tišina kao u grobu, samo se čuo jedan glas, glas svećenika, koji je čitao sveto evanđelje, položeno na biserjem prošiveni jastuk na stolu od slonove kosti. Carica je jedva slušala, no najednom se trgla, jer je svećenik izgovarao riječi:

»Koji se uzvisuju, ponizit će se, a koji se ponizuju, uzvisit će se.«

Carica je ustala i kliknula:

»Tvoje pismo, svećeniče, javlja neistinu i riječ evanđelja jest laž!« Mrka i blijeda od ljutine pristupila je onda k svetoj knjizi i drsko i porugljivo istrgla list, sa koga je svećenik čitao, pa ga bacila u plamenove svjetiljke.

Otkinuće toga lista zagrmjelo je u crkvi kao grom, plamen je liznuo iz zapaljenoga pergamena kao požar i onda su se ugasnule sve svjetiljke, sve su se svijeće polomile, kapale su suze voska na pod i tako isto ugasnule. Narod je sa strahom letio iz crkve, poplašeno dvoranstvo na-

U crkvi je sjedila na srebrnoj stolici obijenoj biserima . . .

grnulo za njim u ulice, a carica spustivši se opet na sjedalo ostala je sama, napuštena i na čas prestravljena, u praznoj crkvi, usred polomljenih svijeća, kojih se crni dim njojzi nad glavom skupio kao taman, burni oblak.

Časom je sjedila nepomično, onda je ustala i izišla iz hrama, a da se nije naklonila svetim slikama ili prekrstila. Plavi njezin konj s grivom safirima propletenom, srebrom okovan, bio je privezan uza stup na trgu sada potpuno praznom, jer je svatko tražio kut u svojoj kući, da se ondje sakrije pred strahotom, koju je ona u crkvi počinila. Carica grdeći svoje službenike, što su pobjegli, kao i svi ostali, već je položila bila ruku na zlatnu jabuku sedla, da se na konja baci — ali se životinja kao preplašena najednoć izmaknula, a carica je opazila pred sobom nešto kao tamni oblak, što izlazi iz zemlje. Bio je to demon, jedan od svrgnutih anđela s visine Božje slave, pa je rekao sada carici:

»Jao tebi, bogohulna i zla! Ludo bijedna, sama si dala sebe u moju vlast!«

U taj je čas primio demon njezin lik, imao njezin stas, lice i glas i sjao se od njezine ljepote u njezinoj grimiznoj haljini, u zlatnom njezinu plaštu, a na glavi mu sjala njezina kruna, ona, koju je otela u palači. Sama je ujedno vidjela sebe uza sjajno svijetlo u kukavnom, poderanom plaštu, bosa, nepočešljana, a njezine čas prije još tamne pletenice visjele joj sive u divljem neredu na prsa. Demon je sio u njezinu liku na konja i odjahao u palaču. Carica je stajala na praznom trgu i trla sebi oči. Da li je to bio strašan san? Kako da se probudi iz grozote njegove?

Uzdrhtane njezine noge nosile su je polagano ulicama, ako je koga ovdje ondje susrela, nije se na nju obazro, a ako je slučajno naišla na kojega dvoranina, gdje se žuri k palači, brzo joj se uklonio — ali ne iz poštovanja, nego zato, da se svileno njegovo odijelo možda ne zadjene o potrgani njezin plašt, a pogled hladnoga prezira iz očiju, koje su se dosad pred njom u poniznosti sklapale, prodirao je caricu kao oštrica otrovnoga bodeža u srce.

Škripajući zubima išla je u palaču, sabrala sve sile i počela bježati. O, ondje će je zacijelo poznati i kraj tih čarolija, pa će biti sve kao prije! Zadihana stala je napokon kod pozlaćenih vrata carske kuće:

»Otvori!« zapovjedila je oholo stražaru, no taj se stao smijati pa je otjerao drsku prosjakinju. »Zar me ne poznaješ, podli robe?« Uzvikala se carica, ali se stražar počeo nanovo smijati. Pomalo se skupljao sada narod i zabavljao se pravdanjem stražara s onom bijesnom ženskom, ali kad je carica počela grditi i kleti i one, koji su stajali naokolo zato, što je nijesu poznavali, razljutio se i narod i nijesu sada padale samo prostačke riječi nego i kamenje i udarci! Carica se bacala od uzbuđenja napolak luda tako že-

stoko na vrata svoga za nju zatvorenoga doma, da se ljuto ranila o njihovu tvrdoću — no tada su se nepopustljiva vrata širom otvorila i demon u liku carice pojavio se s ponositim dvoranstvom pa je rekao namrgođen:

»Kakva je to buka upravo pred mojim domom? Kakav je to gadni gmaz, ta razjarena žena? Odvucite je odmah!«

Carica se uspravila, sva je njezina oholost usplamtjela te je njome potresla kao bura, pa je viknula:

»Strgnite plašt s ramena toga lažnoga duha, koji je sebi prisvojio moj lik! Zar vas je obuzela sljepoća? Ja sam jedina vaš car i gospodar ovoga grada!...«

Neiskazan je smijeh bio odgovor na njezine riječi. Tada se napokon sjetila carica i Boga. Pristupila je k demonu i htjela reći: »Izgubi se u ime Trojednoga!« Ali je uzalud nastojao njezin jezik izreći te riječi. Stajala je otvorenih kao u grču ustâ. Demon se glasno nasmijao i onda je rekao onim oholim, oporim glasom, koji je nekoć njoj pripadao:

»Metnite mi ovu luđakinju u gajbu u dvoru, gdje su raniji pređi nekoć držali divlje životinje! Neka bude njezino brbljanje svemu narodu zabavom!«

Odmah je nesrećnicu pograbilo stotinu ruku te su je smjestili u gajbu, gdje je morala zimu i vrućinu, glad i žeđu trpjeti te je sada bila zlima

i nerazumnima za zabavu. Dražili su je, rugali su joj se, bacali gnjile jabuke i tvrde, pljesnive korice. Carica je bjesnjela, proklinjala zemlju i nebo i sudbinu i udarala u navali očajnosti uzalud svoje čelo o željeznu mrežu svoga zatvora. Ležala je žeđajući na licu, razdražena i bolna. Tada su joj se približile tri siromašne žene. Krvave su se njezine oči upirale u njih u ljutini. Poznala ih je kod jasnoga sjaja zvijezda. Bila ih je jednoć otjerala od praga svoje palače, gdje su na časak sjele umorne, da počinu. Činilo joj se to velikom drskošću i zapovjedila je, da na njih odvežu pse. Samo su s mukom onaj put utekle te starice smrti. Sada su stajale pred njezinom gajbom. O, zacijelo su došle, da joj se narugaju i osvete, zacijelo, jer su je poznavale i došle su je mučiti! No prevarila se. Poklekle su starice uz gajbu i molile se za nju Bogu, da se smiluje nad njezinom nesrećom. Onda su joj pružile zdravoga kruha, čistog mlijeka, svježega voća. Šaptale su joj riječi utjehe, a drhtave su je njihove ruke nježno gladile po glavi i po kosi kao bolesno dijete... Tada se napokon skršila najednom zla njezina dosadašnja oholost. Ljudska samilost i jednostavna ljubav prouzrokovaše to čudo. Nestalo je bune protiv Boga i sudbine! Suze su joj tekle kao potok, pognula je pokorno glavu i ljubila ruke onim staricama, koje su je gladile kroz mrežu. Od one je noći podnosila tiho i strpljivo svoju patnju, nije marila više na uvre-

de i poruge, sve se njezino osjećanje i mišljenje usredotočilo u bolnom kajanju, nije vidjela više ništa nego strahotu svojih grijeha i neiskazanu ludost svoje nekadašnje oholosti i potpuno ništavilo svake ljudske veličine!... Cijelim se srcem pokorila Bogu.

To je sve vidio sada carević u sjeni zlatolisnoga hrasta u raju, te je sve proživio i proćutio sa svojom materom stojeći uza samoga Krista smilovaoca, a srce mu je bilo napunjeno tihim plačem. No naš mu je Gospod rekao:

»Hoćeš li još dulje ovdje sa mnom proboraviti ili želiš da se vratiš na zemlju?...«

»K materi svojoj!« kliknuo je carević Evstaf. »Da, gospodine, k njoj želim, k njoj.« I uzdigao je ruke na molbu.

Spasitelj se osmjehnuo takvim smiješkom, kakav se ne sja nikad s ljudskoga lica, pa je rekao:

»Vrati se među smrtnike, a moj će blagoslov biti s tobom sve do tvoga povratka amo na vijeke vjekova!...«

Carević je sklonio glavu, duša je njegova bila puna trakova, pa je pao na koljena nadvladan od prevelike sreće. No raj se oko njega kao rasplinuo u magle i nestalo je svete pojave Spasiteljeve, kao kada sunce zapadne. Ostala je iza njega svečana, zvjezdana sjajnost.

Carević je ustao i išao polagano bijelom cestom natrag u očinski grad.

»K materi svojoj!«

Kad je unišao kroz kapiju u ulice, opazio je, da ga je svatko, koga je susreo, gledao sa čuđenjem, i da je odmah išao za njim, tako da ga je za kratko vrijeme pratilo cijelo veliko mnoštvo svijeta. Oni, koji su ga poznavali, mahali su rupcima i klicali:

»Budi blagosloven! Slava Bogu!«

I vidio je sada, da su sa nabora njegove haljine neprestance padali cvjetovi i da je ostajala neka sjajnost iza njegova traga, iza njega, kad se vraćao iz raja! A mnogo je glasova sada klicalo:

»Gdje si boravio, naš gospodaru? Otac je tvoj mrtav i šalje te sam car nebeski, da nas spaseš od nasilja i nepravdi, koje se na nama izvršavaju svakoga dana!...«

Odatle je razabrao carević, da demon mjesto njegove matere vladajući u duhu nekadašnjih njezinih običaja kraljuje, stoga se požurio da ga izagna iz kuće. Kod samih vrata palače susreo ga neki siromašni starac, kojemu je nekad bio pravim sinom, a taj obradovavši se sastanku s carevićem bacio mu se k nogama, ljubio mu ruke i najednom kliknuo:

»Kakve su ti to ruke, moj gospodine? Jedna se sja kao zvijezde, a druga je tamna kao noć!«

Carević se začudio sam toj pojavi, koje nije prije zamijetio, ali je znao odmah uzrok čudnovatoj ovoj pojavi: desnica se sjala kao zvijezde, jer ga je za nju Spasitelj dizao, kad mu je pao k nogama, a ljevica je bila kao noć, jer mu je

visjela časak u ponor tmine i grijeha, kada je onamo spuštao uže, da spase svoju majku! No carević je šutio i nije objasnio, ušao je u dvoranu palače, gdje je stajao demon u obliku njegove matere na prijestolu, s krunom na glavi. Carević ga je Evstaf gledao tako strogo i pogledom punim grožnje, da su se svi začudili, nijesu nikad još takva oblaka na njegovu čelu vidjeli, a jedan je od dvorana rekao s prijekorom:

»Prigni svoju glavu! Zar ne vidiš, tko stoji na prijestolu?«

Carević je rekao:

»Vidim i znam, da je to nečista sila!« Digao je sjajnu svoju desnicu prema svijetlu te viknuo glasom velikim: »Otiđi zavazda, uime Isusa Krista!«

Tada se demon stresao i srušio se kao toranj, a obličje carice razišlo se sasvim. Na prozor je dunuo vjetar i zavrtio hrpu tamnoga pepela, u kom je carska kruna, koja je demonu pala s glave, gorjela kao šaka crvenih iskara...

Svi su zanijemjeli od strave, no carević nije oklijevao, nego je sišao u dvorište, gdje je stajala željezna gajba. Već je izdaleka klicao s najdubljim ganućem:

»Majko! Majko!«

Carica se uspravila, blijeda, drščući cijelim tijelom. Suze su joj navalile na oči, pa je zajecala:

»Ti mene priznaješ, ti se javljaš meni nevrijednoj? Dijete moje, ti mi opraštaš sve krivice, što sam ih na tebi počinila od tvoga naroćenja?«

I pala je plačući na lice. Ali je Evstaf navalio na gajbu, kidao revno i nestrpljivo njezine mreže kao slabe šipke, izvadio je mater svoju iz okrutnoga, sramotnoga zatvora te je privinuo k svome srcu cjelivajući njezino lice. Nije bilo u onom mnoštvu čovjeka, kojemu bi oči ostale suhe. Svi su sada prepoznali nekadašnju caricu, a oni, koji su je zaslijepljeni od demona bili mučili i grdili, tresli su se sada od straha. No ona se smješkala tiho i pokorno pa je rekla:

»U taj me je čas uzvisio u istini Bog, jer je u meni mir, i nestaje sjene mojih grijeha! Možda će mi oprostiti, jer se toliko kajem? Moli za me, sine moj!«

I plačući pritisnula je njegovu ruku k srcu, a onda na svoje zaplakane oči, bila je to njegova lijeva ruka, pa je carević veselo poviknuo:

»Da, milosrdni ti Bog oprašta!«

Bio je potpuno siguran, jer eto tama je s ponora grijehâ bila s nje oprana pokajničkom suzom materinskom! Ruka je njegova imala opet svoju prvobitnu bjeloću.

Nije bilo kraja veselju cio dan. Onda je ujutru otišla nekadašnja carica u samostan u pustinji, da provede u molitvama dane, što joj preostaju. A carević je Evstaf sio na očev prijesto i vladao

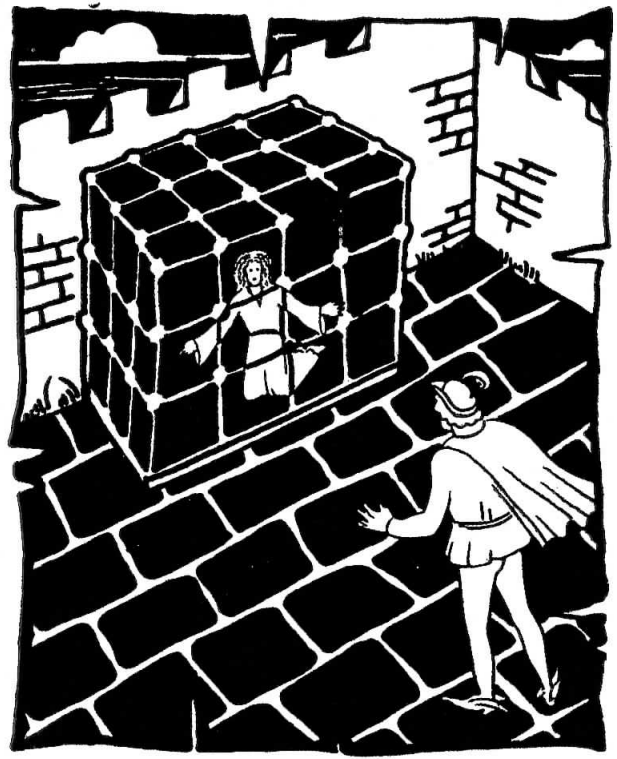

»Majko! Majko!«

je svome narodu u svetome miru kao brat, Kristov vjerni pobratim, a neiskazano omiljen blagoslovio je sav narod onom svojom sjajnom desnicom, koju mu je bio Spasitelj nekoć u raju časom taknuo i koju je tako posvetio na sve vijeke vjekova.